

UCHWAŁA NR 7/RJK/22 Z DNIA 7. 12.2022 r. W SPRAWIE ODMIANY CZASOWNIKÓW W CZASIE PRZESZŁYM

Rada Języka Kaszubskiego ustala następujące wzorce odmiany czasowników w czasie przeszłym:

W czasie przeszłym wyróżniamy następujące czasy:

- a) Przeszły prosty
- b) Przeszły złożony (tzw. archaiczny)
- c) Czas zaprzeczony (należy również do czasów zaprzeczonych)
- d) Przeszły opisowy:
 - z imiesłowem i słowem posiłkowym w czasie teraźniejszym
 - z imiesłowem i słowem posiłkowym w czasie przeszłym

1. Czas przeszły prosty

Sposób odmiany polega na tym, że do koniecznych zaimków osobowych dodaje się czasownikowe formy czasu przeszłego zakończone na *-l* według rodzajów: męskiego, żeńskiego i nijakiego w liczbie pojedynczej oraz męskoosobowego i niemęskoosobowego w liczbie mnogiej.

Bezokolicznik: *czëc*

Liczba poj.

	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
jô	czuł	czëła	czëło
të	czuł	czëła	czëło
òn / òna / òno	czuł	czëła	czëło

Liczba mnoga

	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
më / ma	czëlë / czëła	czëlë / czëła
wa	czëła	czëlë
òni / òne	òni czëlë	òne czëlë

Forma grzecznościowa

wë	czëłë

Bezokolicznik: czëtac

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	czëtôł	czëtała / czëta	czëtało
të	czëtôł	czëtała / czëta	czëtało
òn / òna / òno	czëtôł	czëtała / czëta	czëtało

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
më / ma	czëtëlë / czëtała	czëtälë / czëtała
wa	czëtała	czëtała
òni / òne	òni czëtëlë	òne czëtälë

Forma grzecznościowa

wë	czëtëlë

Czasowniki w odmianie mogą przyjmować krótszą i dłuższą formę, np. *òna czëtała / òna czëta*. Kaszëbsczi pisarze stosëją krotszë formë téż w dzechnym òrce i w wielny lëczbie, np. *òno czëta, wa czëta*.

2. Czas przeszły złożony (archaiczny)

Czas przeszły złożony typu *jem zrobil* jest archaiczny, spotykany w tekstach literackich oraz w żywej mowie. Sposób odmiany polega na tym, że do osobowej formy słowa posiłkowego *bëc* w czasie teraźniejszym dodaje się czasownikowe formy czasu przeszłego zakończone na *-l* według rodzajów: męskiego, żeńskiego i nijakiego w liczbie pojedynczej oraz męskoosobowego i niemęskoosobowego w liczbie mnogiej. Zaimek osobowy nie jest konieczny.

Bezokolicznik: czëtac

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	jem czëtôł	jem czëtała / czëta	jem czëtało
të	jes czëtôł	jes czëtała / czëta	jes czëtało
òn / òna / òno	òn czëtôł	òna czëtała / czëta	òno czëtało

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
mě / ma	jesmě czētelē jesma czētała	jesmě czētaļē jesma czētała
wa	jesta czētała	jesta czētała
òni / òne	czētelē	czētaļē

Forma grzecznościowa

wě	jesce czētelē

3. Czas zaprzeszy (zaliczany do czasów archaicznych)

Jest to czas, którego używa się rzadziej, może pojawiać się w literaturze, nie występuje w codziennym użyciu. Czas zaprzeszy jest bardziej archaiczny niż przeszły złożony, podany wyżej w drugim punkcie. Składa się z trzech części: słowo posiłkowe *bęc* w czasie teraźniejszym i przeszłym oraz osobowa forma czasownika w czasie przeszłym zakończona na *-l* we właściwym rodzaju.

Bezokolicznik: czētac

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	jem bēl czētôł	jem bēła czētała / czēta	jem bēło czētało
tē	jes bēl czētôł	jes bēła czētała / czēta	jes bēło czētało
òn / òna / òno	bēl czētôł	bēła czētała / czēta	bēło czētało

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
mě / ma	jesmě bēļē czētelē jesma bēła czētała	jesmě bēļē czētaļē jesma bēła czētała
wa	jesta bēļē czētała	jesta bēła czētała
òni / òne	bēļē czētelē	bēļē czētaļē

Forma grzecznościowa

wě	jesce bēļē czētelē

4. Czas przeszły opisowy

- Konstrukcje złożone ze słowa posiłkowego *miec* i *bęc* w czasie teraźniejszym i imiesłowu przymiotnikowego biernego.
- Konstrukcje złożone ze słowa posiłkowego *miec* i *bęc* w czasie przeszłym i imiesłowu przymiotnikowego biernego. Wyraz posiłkowy *bęc* łączy się z czasownikami oznaczającymi ruch.

Czas opisowy typu *miec / bęc* + imiesłów przymiotnikowy jest germanizmem. W konstrukcjach złożonych z wyrazem *miec*, np. *móm napisóné* odmienia się jedynie czasownik posiłkowy *móm*, *miól*, imiesłów pozostaje w niezmienionej formie. Zaś w konstrukcjach złożonych z czasownikiem posiłkowym *bęc* imiesłów przyjmuje końcówki odpowiedniego rodzaju, np. *òn bël jachóny*, *òna bëła jachónô*, *òno bëło jachóné*.

A. Konstrukcje z wyrazem *miec* i *bęc* w czasie teraźniejszym

Bezokolicznik: *widzec*

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	móm widzóné	móm widzóné	móm widzóné
të	môsz widzóné	môsz widzóné	môsz widzóné
òn / òna / òno	mô widzóné	mô widzóné	mô widzóné

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
më / ma	mómë / móma widzóné	mómë / móma widzóné
wa	môta widzóné	môta widzóné
òni / òne	mają widzóné	mają widzóné

Forma grzecznościowa

wë	môce widzóné

Bezokolicznik: *pisac / napisac*

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	móm (na)pisóné	móm (na)pisóné	móm (na)pisóné
të	môsz (na)pisóné	môsz (na)pisóné	môsz (na)pisóné
òn / òna / òno	mô (na)pisóné	mô (na)pisóné	mô (na)pisóné

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
më / ma	mómë / móma (na)pisóné	mómë / móma (na)pisóné
wa	môta (na)pisóné	môta (na)pisóné
òni / òne	mają (na)pisóné	mają (na)pisóné

Forma grzecznościowa

wë	môce (na)pisóné

Bezokolicznik: *bëc*

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	móm bëté	móm bëté	móm bëté
të	môsz bëté	môsz bëté	môsz bëté
òn / òna / òno	mô bëté	mô bëté	mô bëté

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
më / ma	mómë bëté / móma bëté	mómë bëté / móma bëté
wa	môta bëté	môta bëté
òni / òne	mają bëté	mają bëté

Forma grzecznościowa

wë	môce bëté

Bezokolicznik: *jachac / przëjachac*

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	jem (przë)jachóny	jem (przë)jachónô	jem (przë)jachóné
të	jes (przë)jachóny	jes (przë)jachónô	jes (przë)jachóné
òn / òna / òno	je (przë)jachóny	je (przë)jachónô	je (przë)jachóné

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
më / ma	jesmë (przë)jachóny jesma (przë)jachóny	jesmë (przë)jachóné jesma (przë)jachóné
wa	jesta (przë)jachóny	jesta (przë)jachóné
òni / òne	są (przë)jachóny	są (przë)jachóné

Forma grzecznościowa

wë	jesce (przë)jachóny

B. Konstrukcje z wyrazem *bëc* i *miec* w czasie przeszłym

Te konstrukcje odnoszą się do czasowników dokonanych oraz niedokonanych i mają znaczenie czasu zaprzęszłego.

Bezokolicznik: *jachac / wëjachac*

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	bëł (wë)jachóny	bëła (wë)jachónô	bëło (wë)jachóné

të	běl (wë)jachóny	bëła (wë)jachónô	bëło (wë)jachóné
òn / òna / òno	òn běl (wë)jachóny	òna bëła (wë)jachónô	òno bëło (wë)jachóné

Liczba mnoga

	męskoosobowy	niemęskoosobowy
më / ma	bëlë (wë)jachóny bëła (wë)jachóny	bëlë (wë)jachóné bëła (wë)jachóné
wa	bëła (wë)jachóny	bëła (wë)jachóné
òni / òne	bëlë (wë)jachóny	bëlë (wë)jachóné

Forma grzecznościowa

wë	bëlë (wë)jachóny

Bezokolicznik: *napisac*

Liczba pojedyncza

	męski	żeński	nijaki
jô	miôł napisóné	mia(ła) napisóné	miało napisóné
të	miôł napisóné	mia(ła) napisóné	miało napisóné
òn / òna / òno	miôł napisóné	mia(ła) napisóné	miało napisóné

Liczba mnoga

	chłopskòpersónowi	niechłopskòpersónowi
më / ma	mielë napisóné miała napisóné	miałë napisóné
wa	mielë napisóné	miałła napisóné
òni / òne	mielë napisóné	miałë napisóné

Forma grzecznościowa

wë	mielë napisóné